

Björn Norlin, *Skolagens historia och pedagogik: Sedlighetsfostran, disciplinering och våldsbruk i den tidigmoderna skolan, 1560–1820* (Lund: Nordic Academic Press 2021). 267 s.

En bok om skolagens historia må för dagens läsare framstå som något obekant, men som Björn Norlin visar var en central del i den tidigmoderna skolans fostran, vilket till och med märks i att det inte är ovanligt med en färla eller andra bestraffningsredskap i äldre skolors sigill. Syftet med *Skolagens historia och pedagogik* är dock inte bara att teckna skolagens utveckling sedan andra hälften av 1500-talet, utan även att sätta in den i det sammanhang som skolväsendets och samhällets utveckling utgjorde. Detta görs genom att koppla studien till såväl tidigare utbildningshistorisk forskning som mer allmänna studier av tidsperiodens statsbildningsprocess, disciplinering och våldsanvändning. Teoretisk inspiration för studien hämtas från framför allt Michel Foucaults tankar om styrningsmentalitet och Henri Lefebvres teorier om rumslig omförhandling, men även andra perspektiv som exempelvis känslohistoria finns representerade.

Bokens empiriska undersökningar inbegriper en kronologisk genomgång av det pedagogiska tänkandet, skolordningarnas utformning samt i vissa fall även exempel från skolans praktik under den period som behandlas. Vad gäller själva studieobjektet utgörs det av vad som brukar beskrivas som den lärda skolan, vilket inkluderar trivialskolor, gymnasium och katedralskolor (även om boken också inkluderar styrdokument för lärdomskolans och apologistkolans ersatte trivialskolorna i och med 1820 års skolordning). Även om undersökningarnas huvudfokus ligger på de skolordningar som utfärdades 1561, 1611, 1649, 1693, 1724, 1807 och 1820 (samt förslaget till skolordning 1760) ges också en bild av det samtida pedagogiska tänkandet i västvärlden genom att boken tar upp de idéer som exempelvis Erasmus, Comenius, Locke, Rousseau och Kant förde fram.

Vad gäller analysen av skolordningarna tar Norlin ett brett grepp och i stället för att bara inkludera de delar som rör ordningens upprätthållande skärskådas deras samtliga delar, vilket gör det möjligt att koppla förändringarna i hur skolpojkar bestraffades till andra förändringar i skolverksamheten. I kapitlet om 1600-talet har också ett antal lokala skolstadgor inkluderats, vilka ger en mer detaljerad bild av skolans verksamhet.

Genomgående ges också exempel från skolans vardag genom att särskilda händelser som visar på hur lagstiftningen rörande olika bestraffningssystem kom till uttryck i praktiken lyfts fram. Som Norlin framhåller är dessa delar dock inte att betrakta som resultatet av mer systematiska studier av skolpraktiken, utan bör framför allt betraktas som belysande exempel.

När det kommer till undersökningens resultat kan Norlin visa att sedlighetsfostran var central för den tidigmoderna skolans verksamhet samtidigt som disciplinen och dess olika tekniker var helt oundgänglig för denna uppgift. Skolagan blev därigenom ett redskap för att fostra. I detta avseende kan studien även bekräfta både Foucaults bild av de tidigmoderna skolmiljöerna som exempel på miljöer där disciplinära tekniker utvecklades och Lefebvres tankar om stadgebundna institutioners tendens att expandera sin maktutövning. Sammantaget menar Norlin att denna utveckling kan beskrivas som ett slags pedagogisering och didaktisering av skolans våldsanvändning. Detta synliggörs här genom att de svenska skolordningarna ställs mot den samtida pedagogiska litteraturen. Även om Norlin inte hittar särskilt många direkta referenser till samtida pedagogiska tänkare visar han att mycket av deras idéer går igen i skolordningarna.

Vad gäller bestraffningarnas utveckling visar Norlin på en gradvis förändring där de fysiska bestraffningarna efter hand fick mindre utrymme till fördel för mer raffinerade system av disciplinering. Detta innebar dock inte att de fysiska straffen försvann, utan snarare att det tillfördes andra former av bestraffningar som kunde användas innan aga utdelades. Att det rörde sig om en gradvis förändring märks också i att flera av de icke-fysiska straffen har sina motsvarigheter redan i de tidiga skolordningarna samtidigt som fysiska aga aldrig betraktats som helt oproblematiske.

Som författaren själv påpekar saknas en systematisk analys av bestraffningssystemens praktik. Att en sådan inte varit möjlig att genomföra inom ramen för det aktuella verket är fullt förståeligt med tanke på undersökningsperiodens längd. Trots detta blir man som läsare nyfiken på hur man bör förstå exempelvis formuleringar rörande vikten av en måttlig och kontrollerad aga i relation till hur lärare i praktiken använde sig av aga i skolan.

Sammanfattningsvis är Norlins bok om skolagens historia att betrakta som en mycket noggrant genomförd studie av den tidigmoderna skolans disciplin och fostran. Vad gäller resultaten innebär de i och för sig inte ett

kullkastande av tidigare uppfattningar om den tidigmoderna skolan, men i linje med bokens syfte bidrar de till en fördjupad förståelse av sambandet mellan sedlighetsfostran och disciplin i skolans utveckling. Mot bakgrund av detta är boken ett viktigt bidrag till forskningen om den tidigmoderna skolan, vilken med största sannolikhet kommer att vara till stor nytta för fortsatta studier.

Uppsala universitet

ESBJÖRN LARSSON

Hans Sjögren, *Änkor med makt* (Stockholm: Dialogos förlag 2021). 134 s.

Kvinnor, rikedom, inflytande, arbete, kunskap och makt är återkommande teman i ekonomihistorikern Hans Sjögrens bok *Änkor med makt*.

Bokens fördelar sig på sex kapitel och tar avstamp i två kortare inledningskapitel som följs av två längre där olika kvinnor, änkor, presenteras tillsammans med de företag som de drivit. Bokens avslutande två kapitel behandlar nutida utmaningar för änkor och drar upp linjer för en framtid. Trots sitt lilla format gör den anspråk på att täcka in flera hundra år av internationell kvinnohistoria.

Nio kvinnors gärningar presenteras i det historiskt inriktade kapitlet. Sex av dessa är svenskar, två från Danmark och en från Norge. Betoningen här ligger inte bara på Sverige utan även på nutiden. Det är de redan kända personerna som står i centrum för hela Sjögrens berättelse om de inflytelserika änkorna. Även om kvinnors situation som ägare och drivare av företag berörs i stort, är det inte hantverkaränkor som driver rörelsen vidare efter makens död som får illustrera änkor med makt. Det här sätter begreppet makt i centrum. Då makt är ett av de återkommande begreppen hade författaren tjänat på att stanna upp vid det och belysa det. Hur har begreppet använts analytiskt i den här studien? Innebar makt samma sak för samtliga kvinnor?

Det kapitel som väcker mer intresse är "Utmaningar för svenska änkor på 2020-talet", som bygger på forskning som gjorts tillsammans med jurisdoktor Hanna Almlöf. Det är ett kort kapitel, men belyser med hjälp av djupintervjuer som gjorts med ärvande änkor resonemang och intentioner med det arbete som arvingarna till företag stod inför efter en makes frånfälle. Vilka olika strategier fanns hos arvingarna och hur löste de problem som uppkommit i samband med ett maktöverförande? Pliktkänsla inför nästa generation och omsorg om de anställda framkommer tydligt. Men även, och det här menar jag är viktigt, hur stor del hustrun faktiskt var av